

Lakatos Andor:

Internetes kutatási lehetőségek és tapasztalatok az egyházi levéltárakban

Előadás-vázlat

Egyháztörténelemsz. II. Országos Találkozója

Nyíregyháza, 2015. június 3-4.

1.) Gyakorlati lehetőségek - mit találunk az interneten?

1.1.) Kiindulópontok

1.1.1.) <http://leveltar.lap.hu/> - 17 egyházi levéltár említése (kb. 50%)

>>link az intézményes honlapokhoz

értékelés: az 50 %-os elérhetőség elég kevés, még ha néhány összegző oldal-hivatkozás fenn is van (pl. OKGYK, Magyarország katolikus levéltárai)...

1.1.2.) <http://melte.hu/> - 47 egyházi levéltár felekezetenként, a Kárpát-medence területén

>> intézményes, bibliográfiai adatok (fenntartó, levéltár, segédletek), munkatársak

- katolikus 21 (egyházmegyei 14, szerzetesi 7)
- görögkatolikus 2 (Nyíregyháza, Miskolc)
- református 12 (zsinati 1, egyházkerületi 9, egyházmegyei 2)
- evangélikus 7 (országos 1, gyülekezeti 6)
- unitárius 2 (Erdély, Mo.)
- ortodox 2 (Szentendre, Gyula)
- izraelita 1 (Magyar Zsidó Levéltár, Bp.)

értékelés: egységes szerkezet, jól átlátható információk, máig megbízható kiindulópont az egyházi levéltárakkal kapcsolatos tájékozódáshoz. „Fénykor” 2005-2010, az utóbbi évek internetes tartalomszolgáltatási igényeinek-lehetőségeinek fényében már kevés, továbblépés szükséges...

1.1.3.) <http://leveltar.katolikus.hu/> - 24 katolikus levéltár a történelmi Magyarország területén

>> intézményes, bibliográfiai adatok és fondjegyzékek

egyházmegyei 14, szerzetesi 7, görögkatolikus 1, PPKE 1, Mindszenty Alapítvány 1

értékelés: a fondjegyzékek már levéltári segédletek, átfogó megjelenésük 2004-2005-ben jelentős szakmai eredmény volt (bár inkább a levéltáros szakma számára, a kutatók inkább az egyes intézmények megkeresésével kértek tájékoztatást-adatokat). Továbblépés szükséges az adatokat összegző adatbázis formátum felé.

1.2.) Levéltári segédletek az intézményi honlapokon - 47 levéltár alapján

1.2.1.) A honlapok jellege

Önálló, összetett honlappal rendelkezik 27 levéltár (57%, a többség)

Fenntartó honlapján, egyszerű szerkezetben jelenik meg 9 levéltár (19 %)

Nincs honlap-elérhetősége 11 levéltárnak (23 %)

1.2.2.) Fondjegyzékek közlése

28 levéltár közli fond- és állagjegyzékét (60 %)

19 levéltárnál nincs fondjegyzék (40%)

1.2.3.) Középszintű segédletek (repertórium, raktári jegyzék, iratsorozat) közlése

21 levéltár közöl (44%), de általában nem a teljes állományról!

26 levéltárnál nincsen

1.2.4.) Darabszintű jegyzékek, lajstromok közlése

17 levéltárnál fordul elő (36%), természetesen csak bizonyos sorozatok, gyűjtemények esetében

1.3.) Tartalomszolgáltatás az intézményi honlapokon - 47 levéltár alapján

Az eredeti források képi közlése 9 intézményben fordul elő (20%) – „ízelítőket” (pl. néhány oklevél bemutatását nem számítva, de a jelenleg beüzemelés alatt álló, közeljövőben működő szolgáltatásokat figyelembe véve. Kat.: Győr, Gyulafehérvár, Kalocsa, Pécs, Vác, Pannonhalma, ill. Evangélikus Országos Lt., Magyar Zsidó Lt.)

- 8 helyen jegyzőkönyves anyagot szolgáltatnak (protokollumok, iktatók-mutatók)
- 6 helyen anyakönyvi állományt szolgáltatnak
- 6 helyen egyéb állományok is előfordulnak (vizitációk, plébániai-helytörténeti anyagok, lélekösszeírások, képeslapok-fotók)

1.4.) Adattárak az intézményi honlapokon - 47 levéltár alapján

Adattárak közlése 11 intézményben fordul elő (23%)

(Kat.: Gyulafehérvár, Kalocsa, Vác, Veszprém, Domonkosok-Vasvár, Piarista-Bp., Ref.: Dunántúli-, Dunamelléki-, Tiszántúli Egyházkerületek; Evangélikus Országos Lt., Magyar Zsidó Lt.)

- 8 helyen lelkeszi adattár
- 8 helyen sematizmusok-évkönyvek
- 4 helyen iskolai adattár
- 6 helyen egyéb anyagok: egyházmegyei körlevelek (Arcanum-Hungaricana, Győr, Kalocsa), közgyűlési jegyzőkönyvek-névtárak (Dunántúli Ref. Egyházkerület Pápa, Evangélikus Országos Lt., utóbbi helyen folyóiratok, könyvek is... - MEDIT, Arcanum), valamint neves piarista diákok életrajzai (Piarista Lt.) és családfák (Pápai Elemér családfái, Magyar Zsidó Lt.)

2.) Elméleti kérdések - a „hogyanok és miértek”

2.1.) Kutatói érdeklődés és levéltári digitalizálás

2.1.1.) A levéltárak digitális megjelenésének lépcsői

- Elérhetőség, praktikus információk, levéltártörténet, bibliográfiai adatok?

>> Határozott igen.

- Meglévő segédletek online elérhetősége?

>> Részben. (Mi lesz a nyomtatott segédletekkel? Szerzői jogok stb.)

- Eredeti források digitalizálása és online közlése?

>> Óvatosan. Inkább levéltári megfontolások, semmint kutatói érdeklődés alapján (Használat helyben vagy interneten? Megvédhető a tartalom vagy „ellophatják”?)

2.1.2.) Technikai lehetőségek - tulajdonképpen minden adott (?)

- A digitális képfelvételek zöme fotózással készül (4-5 éve elegendő felbontás, elérhető készülék-árak, egy fotós munkaállomás (állvány, világítás, kamera, speciális objektív, számítógép kb. 500-600 eFt)

>> kutatói minőség a kimenet, annak általában remekül meg is felel

- Utóbbi egy-két évben szkenneléssel is dolgoznak (ezek nagyobb értékű, több milliós berendezések, időnként külső vállalkozóval, pl. Arcanum)

- >> archiválási-nyomtatási minőség, nagy felbontás, nagyobb háttértárak
- Az eszközválasztást a forrás jellege is meghatározhatja
- >> átlagos aktákhoz elegendő a fotó, nagyobb méretű, speciális anyagokhoz (térképek, tervrajzok stb. inkább szkennerek stb.)
- Fontos kérdés az állomásokat üzemeltető technikus munkaerő
- >> ebben nagy segítség az egyházak számára igénybe vehető közmunkaprogram, kedvezményes foglalkoztatási lehetőségek (egy-két személyesek levéltáraink!)
- Számszerű eredmények, képfájlok
- >> kb. 4-5 intézményben már százezres a felvételszám (van ahol már milliós is), s az ilyen intézmények száma 2-3 éven belül várhatóan megduplázódik
- >> a képek döntő része (kb. 80%-a) anyakönyvi-helytörténeti (családkutatói érdeklődés)

2.1.3.) Módszertani kérdések - hogyan szolgáljunk?

- Digitális képek és metaadatok - honnan tudjuk, hogy mit látunk?
- >> darabszinten, képenkénti adatbázis-jelleggel csak lassan biztosítható a feldolgozás (noha az ideális végcél ez volna), ld. kalocsai anyakönyvi adatbázis évtizedes munkafolyamata
- >> fokozatosság szükséges a feldolgozásban – az „arany középút” az iratsorozatok-tárgysorozatok leírási-feldolgozási szintje, a képek használhatóságát ilyenkor elsősorban elnevezésük és elhelyezésük (könyvtárszerkezet-hierarchia) adja, és lényegében „önmutató” rendszerben kutathatók
- Intézményenként eltérő forrásadottságok – nem egyformák az esélyek?
- >> az imént említett középút nehezebben járható pl. az iktatószámok (témáját tekintve vegyes) elhelyezésű irattári-levéltári rendszereknél, míg a tematikus iratcsoportok jó alpanyagot jelenthetnek (mindez a kutatószobában történő kutatásnál is érezhető volt!)
- Segédleteink (levéltáraink ismertetői-leírásai) közzétevése és digitális képállományaink használata eddig párhuzamosan történt, nem alkotott egységes, egybefűzött rendszert
- >> a továbblépést az adatbázis-alapú segédletrendszerek és a belinkelt eredeti forrás-képanyagok jelenthetik

2.1.4.) Kutatói érdeklődés, négy éves e-kutatási tapasztalatok Kalocsán

- Kinek érdemes digitalizálni?
- >> tömeges családkutatói-helytörténeti igények, szűkebb egyháztörténeti kutató-tábor
- Matricula-Historia-online (családkutatás, helytörténet): több mint ezer kutató, naponta egy új regisztráció, közel 50 ezer felhasználói belépés, vagyis napi 30 kutatási eset (a kutatók száma kb. háromszorosára, a kutatási eseteké 30-40-szeresére nőtt, négy év alatt 8,2 milliót lapoztak e-kutatóink, köztük egyre több a fiatal és külföldi)
- KFL-online (egyéb levéltári források): a Matricula-Historia online forgalmához képest kb. egytized az aránya, vagyis minden 10. e-kutató használja a levéltár egyéb állományait (ez a kutatószoba régi fogalmához képest viszont 10-szeres növekedést jelent!)
- Visszajelzések: közel 300 hálás kutatói levél (a hiányzó felvételeket, hibákat is jelzik!), és levéltáros szakmai elismerések is (Az Év Kutatóhelye 2011, Év Levéltára 2013)
- >> Ha a környezetünkkel szerves kapcsolatban kívánunk élni, figyelembe kell vennünk a velünk kapcsolatos igényeket, a tömeges családkutatókét is és az egyháztörténeti kutatókét is – két dolog tulajdonképpen egymásra épülhet, jól kapcsolható (a családkutatás erőforrásai segíthetik a levéltár egyéb állományainak digitalizálását is)...

2.2.) Jogi nehézségek – fenntartói dilemmák

- Világi- és egyházi jogi rendszereink és az internet kapcsolata nem harmonikus, nem kiforrott
- >> ugyanaz a kutatási szabályzat alkalmazható online vagy helyszíni, levéltári kutatószobában történő kutatás esetén?

- >> ugyanaz a kutatói regisztráció-nyilvántartás alkalmazható a helyszínen és online?
- Különböző válaszok, eltérő elvi megközelítések
- >> a jogrendszer ugyanaz marad, az internet csak közvetítő eszköz, nincs külön jogi világa-igénye (mindegy, hogy kanállal vagy villával esszük, a lényeg az étel minősége)
- >> az internet működése-biztonsága annyira más, hogy külön szabályozást igényel, megfontolandó, hogy levéltári tartalmak céljából igénybe vesszük-e (online helyett belső hálózaton történő kutatás)
- Szélsőséges gyakorlati eljárások tapasztalhatóak a levéltárakban
- >> teljesen regisztrálatlan, szabad tartalomszolgáltatás
- >> online tartalomszolgáltatás tiltása
- >> gyakorlatias „arany középút”: regisztrált internetes kutatóforgalom, ugyanazon kutatási szabályzatok alapján (a nehéz kérdés az adatok biztonsága)
- Kutatási szabályzatok esetében egyébként is vannak értelmezési eltérések az Egyházi Törvénykönyv (CIC) bizonyos részeinek alkalmazásában (a CIC az archívum szót többféle összefüggésben is használja, az egyházmegyék történeti levéltáraitra éppúgy, mint az egyes hivatalok irattáira – ennek megfelelően változó annak megítélése, hogy a „levéltárként” említett hivatali irattárak iratkezelési rendje mennyiben mérvadó a történeti levéltár aktáinak kutatása szempontjából)
- >> nem meglepő, hogy a levéltári digitalizálást jogi oldalról sosem ajánlották, legfeljebb „kisebb rossz” megoldásként elfogadták (pl. ne a kutatók fényképezzenek ellenőrizetlenül, össze-vissza, vagy ne a mormonoknak adjuk oda anyakönyvi adatainkat stb.)

3.) Jövőkép - mi várható a következő években?

3.1.) Arca – az egyházi levéltárak segédleteinek központi adatbázisa

- Készítése 2015-ben folyamatban, a MELTE szervezésében, NKA támogatással
- Szabványos, egységes tartalom, ICA AtoM szoftverrel
- Kiindulásként fond- és állagjegyzékekkel, de később valamennyi levéltári segédlet befogadható, egységes rendszerben kereshető-böngészhető
- Az egyes levéltárak tartalomszolgáltatásai hozzá köthetők lennének

3.2.) Az 1944-1945-ös évek egyházi halotti anyakönyvei

- Évfordulós kezdeményezés, öt katolikus levéltár anyagával, a közelmúltban indult tartalomszolgáltatás, a jövőben tovább bővül, református, evangélikus és baptista anyagok is várhatóak
- A cél a háborús veszteségek kutatásainak segítése
- Az első nagyobb méretű, egyházi levéltárak összefogásával megvalósuló tartalomszolgáltatás

3.3.) Az egyes levéltárak tartalomszolgáltatása terén

- Digitalizált képállomány jelentős gyarapodása (javuló technikai-személyi feltételek)
- Protokollumok, iktatók-mutatók, levéltári segédletek (kötetek) digitalizálása, egyre több helyen online elérhetősége
- Plébániák anyakönyveinek, helytörténeti dokumentumainak feldolgozásában fokozatos előrelépés (újabb egyházmegyékben kezdődő munkák)
- Adattárak gyarapodása (archontológiák, sematizmusok, lelkészi- iskolai névtárak, körlevelek stb.)
- Regisztrációs díjak megjelenése

3.4.) A sikeres előrelépés feltételei

- Jó együttműködés az egyes levéltárak munkatársai között (szabványos tartalmak, segédletek stb. most minden eddiginél inkább megkívánják az egyeztetést)
- Jó szervezőképesség, rugalmasság az egyes intézményekben (digitalizáló műhelyek működtetése, külső munkatársak alkalmazása, megváltozott teendők az e-kutatás eredményeképpen)
- Hasznos lehet a családkutatói érdeklődés, s ezzel egy szélesebb kutatói közeg erőforrásainak, kapcsolatrendszerének kiaknázása
- A kutatók információinak visszacsatolása a segédletrendszerek készítésébe, társadalmi erőforrások bevonása bizonyos feldolgozó munkákba